

Anna Metteri, Heli Valokivi ja Satu Ylinen

Käytännön ja tutkimuksen vuoropuhelua terveydestä ja sosiaalityöstä

Kiinnostus suomalaisen terveysosiaalityöhön on kasvanut, mutta sitä on toistaiseksi tutkittu suhteellisen vähän. Kirjamme tavoitteena on saattaa terveysosiaalityötä koskeva ajankohtainen tutkimus ja terveysosiaalityön ammatillinen keskustelu yhteen ja tehdä niistä näkyviä. Olemme noudattaneet kirjan rakentamisessa terveysosiaalityön pitkää perinnettä, jossa käytännön työntekijät ja tutkijat käyvät vuoropuhelua yhteisillä areenoilla. Terveysosiaalityön sisäisissä keskusteluissa ja seminaareissa alaa monipuolisesti tarkastelevia keskusteluja on käyty jo pitkään, mutta se on jäänyt ammattikunnan sisäisen keskustelun piiriin ja hiljaiseksi tiedoksi terveysosiaalityön ulkopuolella.

Kirjan aihepiiri koskettaa laajasti sosiaalityön ja koko auttamistyön kenttää. Kaikilla sosiaalityön kentillä, kuten lastensuojelussa, aikuissosiaalityössä, vammaispalveluissa ja gerontologisessa sosiaalityössä, terveyden ja sairauden kysymykset ovat jatkuvasti läsnä ja siten tärkeitä huomioida. Olemme saaneet kirjoittajia myös terveysosiaalityön ulkopuolelta, kuten aikuissosiaalityöstä. Terveysosiaalityö toimii aina laajassa verkostossa, ja onkin tärkeää ymmärtää myös sen suhde omiin lähialueisiinsa. Lisäksi sosiaalityön tutkimus on aina kytköksissä ihmisten arkiseen elämään, mikä näkyy tämän kirjan artikkeleissa. Esitimme kirjoituskutsun monitieteisesti, ja tällä kertaa

kutsun ottivat vastaan sosiaalityön tutkijoiden lisäksi sosiologit. Kirjoittajakutsuun lähetetyistä abstrakteista valitsimme kirjaan terveysosiaalityön kannalta mielestämme relevantteimmat ehdotukset.

Tämä kirja on pitkäaikaisen prosessin tulos, mitä osaltaan selittää se, että olemme käyneet pitkän matkaa yhteistä keskustelua käytännön sosiaalityöntekijöiden, tutkijoiden ja toimittajien kesken. Tekstejä on työstetty prosessikirjoittamisen avulla. Kaikkien kirjoittajien yhteisissä tapaamisissa rakensimme kirjan yhteistä näkökulmaa ja juonta, ja kaikki kirjoittajat ovat saaneet vertaiskommentteja omien tekstiensä työstämiseen. Yhteisten tapaamisten jälkeen kirjoittamisprosessi jatkui kirjoittajien työstäessä ja toimittajien kommentoimissa eri tekstiversioita.

Käytännön sosiaalityön hiljaisen tiedon saattaminen julkaistavaan tekstimuotoon on ollut kirjaa tehdessä sekä palkitsevaa että vaativaa. Tekstien kirjoittaminen, lukeminen ja kommentoiminen on ollut uutta tietoa tuova prosessi sekä kirjoittajille että toimittajille. Käytännön ja tutkimuksen vuoropuhelu ja yhteinen keskustelu ei ole ollut kirjahankkeissa kovin yleistä. Tämän prosessin aikana luokittelimme erilaiset kirjan artikkelit kolmeen kategoriaan: puheenvuorot, käsitteelliset pohdinnat ja tutkimusartikkelit. Tutkimusartikkelit ovat läpikäyneet vertaisarviointiprosessin.

Olemme jakaneet kirjan neljään temaattiseen osaan: I Terveysosiaalityön kokemuksen ääni ja käytännön viisaus, II Terveys ja sosiaalityö: ammatillista ja käsitteellistä pohdintaa, III Tutkittua tietoa sairastamiskokemuksista ja terveysosiaalityön asiantuntijuudesta sekä IV Asiakkaana palveluissa ja muuttuva politiikka.

Kirjan ensimmäisessä osassa sosiaalityöntekijät reflektoivat terveyteen liittyviä ammatillisia havaintojaan erilaisista työkäytännöistä. Pitkän linjan terveysosiaalityön ammattilainen Pirjo Havukainen kertoo ammatillisesta kasvusta, opiskelijan mentorointiprosessista ja ohjaussuhteesta Tampereen yliopistollisessa sairaalassa. Sosiaalityöntekijä Helinä Laine Tampereen kaupungin Ikäihmisten hyvinvoinnin ylläpitämisen tilaajayksiköstä haastaa sosiaalityöntekijät positiiviseen häiriköintiin terveydenhuollon kentällä. Hänen lähtökohtansa on asiakkaan äänen ja asiakkaan parhaan esille nostaminen sekä asiakkaan tukeminen omiin asioihinsa vaikuttamisessa. Kirsti Huvisen, Ritva Joutsenlahden ja Anna Metterin puheenvuoro tulee Vantaan

kaupungin aikuissosiaalityön ja työllisyyspalveluiden toimintaympäristöstä. He ovat huomanneet, että pitkäaikaistyöttömät asiakkaat jäävät usein ilman terveystalv palveluita eikä asiakkaan kokonaisvaltainen kohtaaminen ei onnistu pirstaleissa palvelujärjestelmässä. Kirjoittajat korostavat sosiaali- ja terveydenhuollon, erityisesti lääkärin ja sosiaalityöntekijän, yhteistyön välttämättömyyttä aikuissosiaalityön asiakkaiden auttamisessa. Raija Leppälahti kirjoittaa onnistuneesta moniammatillisesta kehittämistyöstä perusterveydenhuollossa. Kehittämishankkeen tuloksena Helsingin kaupunginsairaalan Malmin akuuttiyksikössä on otettu käyttöön moniammatillinen asiakas- ja perhetyötapu, jossa hoitajat ja sosiaalityöntekijät toimivat työpareina jo asiakasprosessin alusta alkaen. Mirva Gullman kertoo puheenvuorossaan todellisista väliinpuotoajista opetus-, sosiaali- ja terveystalv palveluiden kentillä: rikostaustaisista henkilöistä, joilla on oppimisvaikeuksia. Onnistuneen asiakaskertomuksen kautta hän kuvaa, mitä kaikkea voidaan tehdä ja saavuttaa systemaattisella oppimisvaikeuksien tunnistamisella ja paneutuvalla yhteistyöllä.

Kirjan toinen osa sisältää ammatillista ja käsitteellistä pohdintaa terveydestä ja sosiaalityöstä. Psykiatrian sosiaalityöntekijä Beata Frankenhaeuser kirjoittaa sosiaalityön asiantuntijuuden alikäytöstä medikalisoituneissa ja uuden hallintatavan mukaisissa mielenterveystalv palveluissa. Hän pohtii puheenvuorossaan, miten sosiaalisen näkökulman huomiointi edistää asiakkaan ”palautumista”. Tällöin ihminen, hänen ongelmansa, mahdollisuutensa ja voimavaransa huomioidaan kokonaisvaltaisesti. Invalidisäätiön Käpylän kuntoutuskeskuksen sosiaalityöntekijät Matti Koikkalainen ja Stina Sjöblom pohtivat kuntoutusta ja osallisuutta erityisesti selkäydinvammaisten ihmisten kannalta. Kuntoutussosiaalityön tavoitteena on estää ”omissa asioissa ulkokehälle” jäämistä ja tukea ihmistä itsenäisen elämän tavoittelussa. Tiina Lappalainen kirjoittaa pitkän järjestökokemuksensa kautta fyysisesti toimintarajoitteisten ihmisten elämästä ja asiakkuudesta sosiaali- ja terveystalv palvelujärjestelmissä. Hän kehittää teoreettista viitekehystä ja yhdistää ajattelussaan inhimillisten toimintavalmiuksien ja pystyvyyden käsitteiden avulla eri toimijoiden näkökulmia. Näin hän ylittää lääketieteellisen ja sosiaalisen vammaisuuskäsityksen vastakkainasettelun ja luo yhteistä ymmärrystä asiakkaiden osallistumisen edellytyksistä. Seija Välimäki-Adie kokooa

ensimmäistä kertaa hiv/aids-sosiaalityön historiaa ja nykytilaa Suomessa. Hän luo katsauksen siihen, miten kuolemaan johtavasta sairaudesta on tullut hoidettava pitkäaikaissairaus ja miten sosiaalityöntekijän rooli on muuttunut sairauden hoidettavuuden muuttuessa. Hiv/aids-sosiaalityössä keskeistä on ihmisoikeustyö kokonaisvaltaisen auttamistyön rinnalla.

Kirjan kolmannessa osassa sosiaalityön ja sosiologian tutkijat raportoivat sairastamiskokemuksista, terveyssosiaalityön asiantuntijuudesta sekä elinolosuhteiden ja sairauden kytköksistä. Rauni Korpela jäsentää terveyssosiaalityön asiantuntijuutta tarkastelemalla terveyssosiaalityön kehityksen historiaa ja tehtäväalueita. Hänen yksi tutkimustuloksensa on, että sosiaalityöntekijät saavat arvostusta osakseen työssään, mutta heidän hallinnollinen asemansa terveydenhuollossa on heikko. Marjo Romakkaniemi analysoi sosiaalisten tekijöiden keskeisyyttä masennuksessa ja tekee tästä johtopäätöksiä sosiaalityön asiantuntijuuden käyttöön masennuksen hoidossa ja kuntoutuksessa. Artikkelit ovat vastapuheenvuoro tämän hetken pelkästään lääketieteelliseksi kapeutuneelle toimintatavalle mielenterveystyössä. Mari Helin-Tuominen tarkastelee vuorovaikutusta ikääntyneiden parisuhteissa, kun toisella puolisoista on mielenterveysongelma. Hän löytää aiheita käsittelevistä puheenvuoroista yhdistävän ja erottavan vuorovaikutuksen kerromukset. Hän esittää sosiaalityön ammattilaisille kysymyksiä siitä, miten puoliso tuetaan ja miten puolisoiden välistä vuorovaikutusta edistetään, kun yksi perheenjäsen on sairas. Suvu Holmberg tarkastelee rintasyöpään sairastuneiden naisten arkea ja siinä syöpään sairastumisen myötä tapahtuvia muutoksia. Hän tarkastelee sairauden sosiaalista rakentumista. Tällöin sosiaalityöntekijän tehtävänä on tarkastella sairautta ja sairastumista arkielämän kehityksen kautta.

Kirjan neljännessä osassa tutkijat tarkastelevat sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaiden asemaa ja mahdollisuuksia muuttuneen ja muuttuvan sosiaali- ja terveyspolitiikan aikana. Tarja Aaltosen, Lea Henrikssonin, Tiina Tiilikan, Heli Valokiven ja Minna Zechnerin lähtökohtana on tutkia lakien ja politiikka-asiakirjojen arvopohjaa hyvän elämän käsitteen avulla ja reflektoida sitä vanhusten haastattelupuheessa määrittävään hyvään elämään. He löytävät sekä yhteisiä tavoitteita että ristiriitoja säädöstehtävien, politiikan toimeenpanon ja vanhusten omien kokemusten välillä. Tavoitteis-

sa lausutut hyvän elämän arvot ja käytännössä toteutettavissa olevat arvot asettavat vanhustyöntekijät ristiriitaiseen tilanteeseen työssään. Anna-Maria Isola tarkastelee köyhyyden ja terveyden suhdetta Arkielämän kokemuksia köyhyydestä -kirjoitusten pohjalta. Hän tunnistaa, miten pitkäaikainen köyhyys ja siihen liittyvä häpeän kokemus on terveysriski. Palvelujärjestelmään rakenteistunut syrjintä ja huonot elinolosuhteet heikentävät terveyttä. Poliittika-asiakirjoissa ei kuitenkaan tunnisteta köyhyyden yhteyttä terveyteen. Anna Metteri tarkastelee artikkelissaan terveysosiaalityön erityistä näköalapaikkaa muuttuvaan politiikkaan kohtuuttomien tilanteiden kautta. Hän kysyy, mitkä tekijät sosiaaliturvapolitiikan toteutuksessa ja nykyisessä palvelujärjestelmässä vaikeuttavat sairastuneiden ihmisten selviytymistä ja heidän kanssaan tehtävää sosiaalityötä ja mitä johtopäätöksiä tilanteesta olisi tarpeen tehdä, jotta ihmisten taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet ja psykososiaalinen tuki toteutuisivat silloin, kun ihmisellä on vamma tai sairaus.

Haluamme kiittää lämpimästi kaikkia kirjan kirjoittajia ja rakentavia kommentteja esittäneitä refereitä.